

זה לי כ"ו שנים שאני מכיר את עגנון, ומעולם לא שמעתי מפיו דבר שאינו טבול בצביעות

המשורר אלעזר בניועץ מצא ומפרסם כאן לראשונה תוכנו של פנקס של איש הספרות יעקב קופילביץ, או בשמו הספרותי ישורון קשת, שבו ניהל החל מ-1938 יומן של התחשבוניות מרות עם סופרי תקופתו. אחד מאלה שהיו ראויים לעונש לפי דעתו היה ש"י עגנון

12:08 11.06.2019 [ישורון קשת](#)

ישורון קשת (1893-1977), ראשיתו וסופו בשירה ועיקר חייו מסות על סופרים וספרות. אלה ילדי רוחו, ויגיע כפיו — תרגומים לרוב. מנעוריו היה בעל-הלשון ובקי בשפות: פולנית, רוסית, אנגלית, גרמנית, איטלקית, צרפתית ויידיש; ולפי שגס לבו בהוראה (סיכויי האקדמיים קלושים היו), משך חיונה מן התרגום. הרבה תירגם ולא רק מן הספרות היפה (פסקל ובונזקט, למשל, בשביל הספרייה הפילוסופית, "החוויה הדתית לסוגיה" של ויליאם ג'יימס בשביל מוסד ביאליק, וספרו רב הכרכים של הרברט אלברט לורנס פיישר, "דברי ימי אירופה"). על תרגום מבחר מסות של מונטין (בהוצאת שוקן) זכה בפרס טשרניחובסקי. גם ראשון למתרגמי קפקא היה. על תרגום "המשפט" המליץ גרשם שלום בפני שוקן, שביקש חוות דעתו. גם את המונוגרפיה של קשת על ברדיצ'בסקי (ירושלים: מגנס תשי"ח) הוקיר גרשם שלום. הנה כי כן, במקצועות רבים שלח ישורון קשת ידו. על "שירת המקרא" כתב ספר בהוצאת "דביר", על היהדות ספר קטן שעשה רושם: "הדרך הנעלמה" (תש"א; במפוזר נכלל בספרו "קרן חזות", ראובן מס 1966).

ישורון קשת, מחכמי ירושלים ולו קהל חסידים שאינו מתרחב. מכאן, שלא היה בו בקשת כלום מן "הרבי" אלא הוא לבדו וקוראיו לבדם, ובעצם: סופרן של יחידים וקשה גם לעצמו. סופר מטיפוס "יעקב שטיינברג", שהולם-לבו לשירה ומגמת פניו לעמוד בשער, אך רשות הרבים אינה חביבה עליו ואינו רוצה להיות מנגינתה כל היום. סופרים מיטיבי שמועה ואין אוזן כרויה להם. באמת קרוב היה ישורון קשת אל יעקב שטיינברג גם בחייו, ואף כתב עליו דברים מאירים. ספרו "בדורו של ביאליק" (מוסד ביאליק, תש"ג) עשה רושם, ועל אספנים בוודאי יעשה רושם ש"ספר האלגיות", הוא ספר שיריו השני של קשת, הופיע בהוצאת תרשיש (ירושלים, תש"ד).

קשת למד בגרמניה ובאיטליה. על תחנות אלה בחייו כתב בספרו "קדמה וימה" (עם עובד, תש"מ). ספר זיכרונות מנופה ויפה, ש"הילד הרע של הביקורת העברית", דן עומר, גמר עליו את ההלל במדורו "נמר של ניר" (העולם הזה). מן העיזבון הופיעו פרשיות אחרונות מחייו, והם לקט מיומניו שנעשה ביד קהה: מעט אפיזודות מעניינות, הסתכלות נוקבת בכישלון-חייו, תחמושת קלה לרכילאים וקריאות הושע-נא מפני אימת המוות. כל זה אני כותב מזיכרוני, ובלבד שלא אעלה זיכרונותי, כי אין להם סוף "ואדוני זקן".

יקר היה לי האיש, לא זזה ידי מתוך ידו עד יום מותו. מהר הזיתים, ששם היתה קבורתו, שבת בעיצובן גדול, לידי במכונת דן פגיס ושמעון זנדבנק. כל שיריו — האוצר האבוד — יצאו אחרי מותו (ירושלים: כרמל תשנ"ז). בנימין הורשובסקי גילה עניין בפרוזודיה שלו.

כדי שלא אומר, עיקר שכחתי: יעקב קופלביץ — תחת שם זה הופיע ספר שיריו הראשון, בעידודו של ביאליק: ההלך בארץ, תרצ"ב — נכנסה רוח שטות בעלומיו ונתגרה בדוב: ביקורת תקיפה פירסם ב"רביבים" נגד דוד פרישמן, והלה נקם בו ב"מכתבים חדשים על הספרות". ישורון קשת הודה בפני שהיתה לביקורת זו השפעה מרה על חייו ואף שימשה גורם מן הגורמים לשינוי שמו. אך ביאליק כתב

עליו: "את ההרגשה של האוויר החדש במידה יותר מרובה הביאו לי שיריו של י. קופלביץ, שנתודעת אליהם ב'מקלט'... אני הוצאתי מהם את ההכרה היותר חזקה, כי בא איזה דבר חדש, גלגל חדש וספירה חדשה לעולם שירתנו" (על שירתנו וקבוצת משוררים, 1927).

מפי גבריאל טלפיר, מו"ל "גזית", למדתי שהיה ישורון קשת מבקר האמנות העברי הראשון בארץ ישראל. גם במוסף אמנות וספרות של "הארץ" פירסם במשך שנים ביקורות על אמנות בכינוי: "קרבנאל". אסיים בפסוק שהנחילו לי כפסוק שהותיר חותם על חייו והוא משיר של לרמונטוב: "אל תאמין, חולם, בלהט הנבואה / ורחק מהשראה כמו מדבר" (תרגום דוד שמעוני).

סוף רכילות בלשון הרע תחילה. לשון הרע בחדרי-חדרים ורכילות בראש הומיות. רכילות בזה למוצאה ולבה גס ב"חדרי-חדרים". "נשב על כוס קפה ונמתיק באבקת-רכיל", היתה שגרת לשונו של יעקב דוד אברמסקי. להיטיב את הנר ואת לשון הרע, זה מאבקו של מחבר בחדרי-חדרים, ואילו עולם הספרות, מן המסד עד הטפחות — רכילות. יש גיבורי מלל ויש פחדנים, ואין גם אחד שלא תציקהו רוח בטנו. ישורון קשת אינו יוצא מן הכלל, אלא שהיה מסתלסל כבן טובים, רוצה לומר "פנו דרך!" יוצא מפיו "סורו ממני!". צמא לקהל-עם וסולד מרשות הרבים; מתעדן לעצמו ומאציל מרוחו על דמויות-שבכתב. את עגנון הכיר ישורון קשת מימי יפו שלו וברבות הימים כתב עליו כמה וכמה פעמים. עזבונו נמסר למכון גנזים, פנקסים ויומנים שלו מסר לי בחייו ומסרה לי אלמנתו נחמה (בת הסופר שלמה פיקר) אחרי מותו. כתיבת היומנים היתה תסביך חייו, והוא מעסיקו בנושא מפתח בספר העיזבון שלו "בתוך עמי" (ירושלים: כרמל תשנ"ו). כיוון שגמלה החלטה בלבו היה מתגמל אותה מיד בכתיבה נמרצת, כאשר ירוץ העט עד יבוש הדיו. כיוון שיבשה ונתעכב, היה עובר למחברת אחרת או לסוג נייר אחר שנראה לו כשיר יותר לגחמותיו. על תאוותיו וכשלו בעולם הנייר ומכשירי הכתיבה הוא כותב דברים יפים לסוג התסביך הזה.

הפנקס שמתוכו מובא הפרק על עגנון כרוך עור ויחיד הוא במינו, ללמד שפתח פה בתנופה חגיגית "לעשות לרוח משקל", כלומר יותר מ"פנקסנות", ולספר קרא: "אשפתי", ובשולי העמוד כתב: "הוחל ערב פסח, צ"ח" (1938), מעבר השער כתב: "אשפה — תרתי משמע. / כאן גנוזים חצי-החצים / משוחי-הרעל אשר לי — גנוזים לאלה / שנמצאו ראויים לעונש זה לפני בית-דין / של פנים שלי. מה צר שאינני רובה קשת / בשער בת-רבים! זה רבים בעולמנו / הקטן רוחות הטומאה והשקר, החולי / והסרחון — מה גדולה האשפה!"

מתוך מאה דפי הספר הצליח למלא עשרה (על עגנון, על דב קמחי ועל אורי צבי גרינברג). נפתח בשי"ע עגנון, אך נקדים לו דברים שכתב עליו קשת בספרו "בתוך עמי" כדי לעשות חסד עם המתים השניים: "על אף גילי הצעיר היתה בי חקרנות לגבי המניעים של הליכות האנשים שהכרתי, וכששאלתי את עצמי: הלא חידה היא, מה הניע את עגנון לטרוח ולהתחקות על טיבו של צעיר כמוני, שאחרי ככלות הכל לא הראה סימני גאונות ומוניטין מיוחדים לא יצאו לו, וכל ייחודו הוא בזה שהוא כותב שירים? דימיתי למצוא את הפתרון במה שעגנון, עם כל שהיה מופנם מטבעו ומסוגר בתוך עולמו, נשא בקרבו גם סקרנות ערה כלפי בני אדם, מין תאבת דעות רוחנית שרשית, שדחפה אותו בלי הרף להתבונן אל אנשי סביבתו, לעמוד על טיבם, לקלוט את דמותם ולשבצה למשמרת בזכרונו. ברי היה לי שהדבר הוא צורך חיוני לו, תשווקת נפש, ממש יסוד בין היסודות בהרכב עולמו. אין ספק שרק מתוך זה מתבארת מציאותו של אוצר הזכרונות והדמויות העצום, שממנו שאב עגנון מדי בואו לעצב את פרצופי העבר וההווה... ימי מגעי הראשונים עם עגנון לא ארכו, לצערי, כיון שעוד בשלהי הקיץ של תרע"ג (1913) הוא נסע לגרמניה... ולא חזר לארץ אלא בשנת 1924, ואילו אני שהיתי עוד במערב עד סוף שנת 1926 — תחילה בברלין בעת שעגנון דר בהומבורג, אחרי כן מתגלגל בבתי-הבראה ולבסוף בפריס — וכשחזרתי גרתי בתל-אביב ולא עברתי לדור בירושלים אלא בשנת 1933 — ורק אז חידשתי סוף-סוף את מגעי עם עגנון והייתי מבקר אצלו מזמן לזמן, הוא נעשה בינתיים סופר דגול ששמו מרומם בפי הדור" (עמודים 60-61).

אלעזר בניועץ

בתחילת מאי (1938), בשובי באחד הערבים הביתה, מצאתי בתיבת־המכתבים שעל דלתי כרטיס־ביקור של ש"י עגנון. הדבר התמיהני, ובין ההשערות השונות שעלו על דעתי ביחס לפשר הביקור הזה היתה גם השערה שחציה התלוצצות: אולי פרח מילדי השכנים, שמצא כרטיס זה ברחוב הוא שזרקו לתוך תיבתי. שגרת־לעגנון פתק, לאמור: מצטער אני על העדרי וכו', הנוח לו שאחזיר לו "ביקור־ברכה" ביום פלוני? תשובתו, בכתב של עקבות־זבובים, היתה: "איני רוצה להטריחך אצלי, כל שכן שבביתי אני נתון לרשותם של אורחים שבאים פתאום, ועל הרוב איני יכול לפנות עצמי לאורח שאני רוצה בו"; והוא מוסיף כי יבוא אצלי שנית "אי"ה ביום א' הבעל"ט", ומסיים: "כונתי אתמול בביקורי היתה לראות מה שלומך, ולא היתה לי שום כונה אחרת".

עגנון האיש, במאת האחוז!

זה לי כ"ו שנים שאני מכיר את עגנון, ומעולם לא שמעתי מפיו דבר שאינו טבול בצביעות ואינו נובע מהעמדת־פנים בנוסח גליציה, כלומר — תפורה בחוטים לבנים וניכרת ממרחק של פרסה. אילו היתה בו רק הצביעות של מוצאו, זו הפולנית, כי אז אפשר היה לסלוח לו בנקל, אבל מן־ההכרח לומר שיש לו גם צביעות פרטית משלו. יש בו משהו מן הַזְזָאִיט, בשפתיו ובעיניו, ויחד עם זה יש בו, כנראה, גם קורטוב של סנטימנטליות אמיתית (גם הסנטימנטליות יכולה להיות, אהה! אמיתית) ולא מעט הרגשת־נחיתות (הלא הריהי תמיד, כידוע, ירושת הילדות, ומי כעגנון כפות כל ימיו למרות ימי ילדותו ומורשתה האדוקה!). הוא נוח להפצע, ונפשו היראה נחבלת על נקלה ממגע הבריות; הוא צמא משום־כך תמיד לשבחים, ומלה טובה מעלה מים לתוך עולמו; וסוף סוף אין לשכוח כי ישנה בו בהכרח הרגישות החולנית של מי שתלוי בחסדי נדיבים, שהרי לחם־חסד הוא אוכל כל הימים. כל הדברים האלה מרככים את משפטי עליו ואת יחסי אליו, ואף על פי כן קשה היתה לי חברתו תמיד, והוא ודאי יודע זאת. על כן התפלאתי על חפצו הרב, פתאום, לבוא לביתי. רגע חשבתי אפילו, מי יודע? שמא איש בשורה הוא, שמא שוקן, הנדיב בכספי זולתו, המעכב זה שנתיים את תשובתו על הצעתי לתרגם את קאפקה, הוא ששלחו... נמצא שה"ע"ש של עגנון, בדבר כונתו, לא היתה כל כך מיותרת, אם כי מכוערת היתה...

לא יכולתי — ואולי כמעט מתבייש בפני עצמי על זה — שלא לחשוב, אולי שמע עגנון, או קרא, כי חזרתי לבקורת והוא רוצה כי אגמול עמו חסד של מבקרים ליום יובלו הקרוב... תלמוד לומר, כונה ודאי היתה לו בביקורו, שהרי יודע הוא שאין אני מחבב את אישיותו. אמנם אוהב אני להתיחד מזמן לזמן עם כתביו. "מזמן לזמן", שהרי אי אפשר ליהנות ממנו בתמידות (מאיך גיסא: ממי וממה אפשר ליהנות בתמידות?), כמו שאי־אפשר לאכול תמיד שמן־זית. וכך הוא סגנונו של עגנון (שהוא הוא גם תכנון!): שמן־זית מזוכך, שמנוני, נעים לחיך בדיעבד, אך לא־נעים לאף מראש, — מן הדברים שנחוצים בטהרתם למען יהנו מהם במזיגה עם דברים אחרים. הבאים אחריו ישתמשו בשמן זה (קורטוב־קורטוב, כי אין זה בבחינת מזון כשלעצמו) בשביל הדגים המלוחים שלהם. מן הרומנטיקה האפית שלו יתפרנסו אולי הריאליסטים שיקומו לספרותנו בעוד מאה שנה, אולם לחקותו, לקחתו גוש אחד, לא יאבה איש, כי בשלמותו אין לסבלו.

שלשום הוא בא אפוא שנית. אמרתי לו, כשחזר על "הצהרתו", שלא היתה לו שום כונה בביקורו וכו': "למה אתה אומר לי זאת? אילו באתי אנכי לביתך, כי אז יכולת לחשוב, שמא באתי לבקש ממך דבר; עכשיו שאתה באת אלי, במה יכול אני לחשדך? הרי לך אין מה לבקש ממני! תנוח אפוא דעתך!" אפשר שלא הרגיש באירוניה שבדברי, כי לא אמרתי בטון אירוני, וספק הוא אם יש לו לעגנון חוש לאירוניה בבחינת תכן (כשאין היא גם צורה). אדרבה, השתדלתי לזור מעט צרי על עור־רגישותו החשוף כפצע, לבל יצטרך להתחרט על ביקורו, שהיה סוף־סוף אות של אמון במובן זה. ואמנם שעתיים שוחחנו, לא בלי נעימות, על עשרות ענינים, ועברנו מנושא לנושא מתוך טבעיות של מטיבים לרדת איש לסוף דעת חברו. עגנון אינו יודע כלל וכלל לחשוב, אבל הוא תופס במהירות של בעלי אינטואיציה, כיאות לאמן. פעם אחת, לפני כמה חדשים, כשנפגשנו ברחביה, ברחוב, והוא אז צבוע כדרכו, ואני גרוי וקצר־רוח (כדרכי...), אמרתי לו, בתחילת דברי, בטרם יספיק לעורר את חמתי במניירה היזואיטית שלו, משהו על אודות כתיבתו, שעורר את התלהבותו... לא קומפלימנט, אלא

הגדרה. אפשר שהוא לא בא הפעם אלא כדי להמשיך אותה שיחה על כתיבתו — כה צמא האיש לתשומת לב! — אבל אני התעקשתי הפעם ולא נגעתי בנושא זה כלל, כי חפצתי לראות, היכול הוא לדבר בלי פיהוק, על משהו חוץ מעצמו.

ואף על פי כן: כשאדם קטן הוא אמן גדול, אין אני עלול, על פי טבעי, לשכוח זאת. ועגנון הוא אמן גדול — עד כמה שאדם קטן עלול להיות אמן גדול באמת. חבל! אילו היה עגנון איש אחר, היה ודאי גם כשרונו מרויח מזה. קטנותו האישית היא היא, לפי דעתי, שהכריחה אותו לאחז בקו של ההתנגדות הפחותה ביצירה ולברח מן החיים ומן התקופה אל אי מלאכותי (אפילו לא אי וולקני שבלב ים), כאי שעושים בלב יאור וגן, של משחק ונוי מוֹתָנָה, שלא לשימוש הבריות וללא מגע עם החיים. כי בשביל ליצור מן החיים ולמען החיים צריך להיות, קודם כל, אדם גדול. האמן שבעגנון מספיק בשביל מישחק, ואין האדם שבו מספיק בשביל יוצר.